

Poštarina plaćena u gotovom

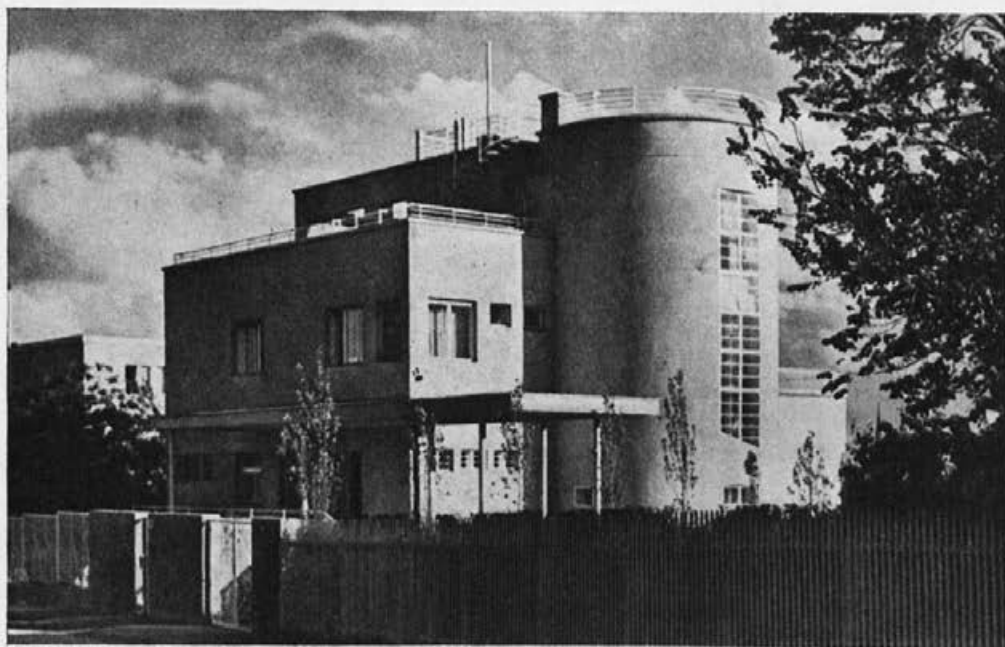
REVUIJA ZA GRADEVINSKU, LIKOVNU I PRIMENJENU UMETNOST
REVUIJA ZA STAVBNO, LIKOVNO IN UPORABNO UMETNOST
REVUE DE L'ARCHITECTURE ET DE L'ART

1934

3

LETO IV.

ARHITEKTURA
URBANIZAM
HORTIKULTURA
PRIMENJENA
UMETNOST
LIKOVNA
UMETNOST

ARHITEKTURA

ARHITEKTURA

Revija za građevinsku, likovnu i primenjenu umetnost. - Pretplata godišnje Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Gajeva ul. 9. - Izdaja Konzorcij »Arhitekture« (Ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni urednik Jože Žigon. - Grafički radovi Jugoslovanske tiskarne u Ljubljani (K. Čeč).

Revija za stavbno, likovno in uporabno umetnost. - Naročnina letno Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Gajeva ulica 9. Izdaja konzorcij »Arhitekture« (Ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni urednik Jože Žigon. - Grafično delo Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani (K. Čeč).

Revue de l'architecture et de l'art. Prix de l'abonnement annuel Din 120.—, pour l'étranger Din 150.—. Rédaction: Ljubljana, Gajeva ulica 9. Publiée par l'association »Arhitekture« (Ing. arch. Dragutin Fatur). Rédacteur responsable: Jože Žigon. - Travail graphique: Jugoslovanska tiskarna, Ljubljana (K. Čeč).

Naročnina se plačuje naprej po Poštni hranilnici št. 15.944 ali pa inkasantom, ki se izkažejo s pismenim pooblastilom uprave. — Reklamirani zvezek se dobi brezplačno samo, če se reklamira najkasneje en mesec po izidu; pozneje se mora plačati. — Revija se lahko odpove samo konec leta, t. j. do 31. decembra. — Kdor do tedaj revije ne odpove, ga imamo za naročnika tudi za prihodnje leto.

V vseh krajih iščemo agilne akviziterje za inserate in naročnike. Za pojasnila se izvolite obrniti na upravo.

Pretplata se šalje unapred putem Poštanske štedionice br. 15.944, ili se plača inkasantima koji se iskažu sa pismenom punomoći uprave. — Reklamirani broj dobiva se besplatno samo ako se reklamira najkasnije mesec dana posle izlaženja lista; docnije se broj plaća. — Revija se otkazuje jedino krajem godine, t. j. do 31. decembra. Ko ne otkáže do toga roka smatra se pretplatnikom i za iduću godinu.

Tražimo u svim krajevima agilne akvizitere za inserate i pretplatnike. Za obaveštenja izvolite se obratiti na upravu.

Tej številki smo priložili letak
za plošče »Porolith«, ki jih
izdeluje **opekarna Lajteršberg**,
Košaki pri Mariboru

IV. BONAČ trgovina s pisarniškimi, tehničnimi in risalnimi potrebščinami

● Zastopstvo za svetlopisni papir **OZALID**
LJUBLJANA, ŠELENBURGOVA ULICA 5

Cerkveno slikarstvo (fresco o. t. c.), strokovnjaško restavriranje starih slik, fresk, oltarjev in soh (polihromiranje) izvršuje

MIHA MALEŠ, akad. slikar in podobar,
Ljubljana — Pod Turnom št. 5. (atelje)

OBRAČUNSKE NORME ZA ŽELEZOBETONSKE KONSTRUKCIJE.

Sestavljeno v odseku za železobeton pri Udruženju jugoslovanskih inženjerjev in arhitektov — sekcije Ljubljana.

V obvezno uporabo soglasno sprejeto na anketi dne 9. februarja 1934 po zastopnikih: Tehničnega oddelka kraljevske banske uprave dravske banovine, Inženjskega referenta dravske divizijske oblasti, Mestnega gradbenega urada v Ljubljani, Inženjske komore v Ljubljani, Združenja pooblaščenih graditeljev v Ljubljani, Zadruga zidarskih mojstrov v Ljubljani, Organizacije diplomiranih tehnikov v Ljubljani.

Obračunske norme za železobetonske konstrukcije.

Splošno:

Za izvršitev železobetonskih konstrukcij se lahko uporablja: običajni portlandcement, visokovredni cement in taljeni cement.

Ako popis ali proračun ne navaja kvalitete cementa posebej, se smatra, da velja običajni portlandcement. Proračunsko predpisane količine cementa ne smejo biti manjše kot je določeno v predpisih za železobeton.

Glede uporabe cementa, železa, gramoza in peska so merodajne one norme, ki so bile v veljavi pri prevzemu dela.

Principijelno naj se obračunava sledeče:

a) ako so železobetonske konstrukcije enostavnega značaja, kakor na primer pri malih stanovanjskih hišah, se obračunava po točkah 1, 2, 3 in 4 naslednjih norm;

b) analogno se obračunava, ako so bili razpisu oz. proračunu priloženi v naprej poleg splošnih načrtov tudi že armaturni načrti in izkazi armature za projektirane železobetonske konstrukcije;

c) ako armaturni načrti niso bili dani na razpolago pred sestavo oferte, naj se obračunava po točki 6 teh norm, to je beton po m^3 , opaž po m^2 v razviti površini in železo po kg.

1.

Železobetonski stropovi, podestne balkonske in napuščne plošče (navadna ploščica, rebrasta ploščica, rebričasta ploščica, nadslopna ploščica [Pilzdecke], ploščica z opečnimi ali podobnimi stropnjaki [stropnimi votlaki], tanjši oboki, torkretirane ploščice in razni patentni stropovi).

Obračuna naj se po faktično zabetonirani površini ne glede na to, do kam sega nosilna, vezna ali razdelilna armatura plošče. Ker se polno obračuna tudi oni del plošče, ki leži po zidovju, se mora brez kakega doplačila tam vložiti posebna vezna armatura s prerezno ploščino vsaj 3 cm^2 , da bo to služilo kot zidna vez. Višina železobetonske vezi naj bo najmanj 15 cm.

Stropovi zelo različnih obtežb ali pa razpetin v isti etažni višini ali pa največ v višinski razliki 20 cm se lahko obračunavajo do srede vmesnih zidov, kar pa mora biti že v proračunu izraženo.

Vsa ona rebra, odnosno nosilci, ki nosijo pri stropu plošče in enako vse vute plošč in reber, so že zapopadena v enotni ceni za 1 m^2 . Izjema pa velja za ojačene plošče in ona rebra, ki vsled izredne obtežbe potrebujejo napram ostalim rebrom (plošče) ojačitev. Obračun takih reber in plošč se sme predvideti že v proračunu v obliki doplačila po točki 2.

Poševno ležeče ploskve stropov ali pa streh se obračunavajo v poševnini. Ako je plošča ukrivljena ali z zaokroženo površino, potem se za obračun meri odvita konveksna površina.

Stropovi, odnosno plošče, ki so deloma zaokrožene ali mnogokotne ali če je ves tloris zaokrožen, se obračunavajo v površini. Za težje delo pri krivinah ali vogalih se more v proračunu predvideti doplačilo za meter oboda.

Odprtine do 1 m^2 se obračunavajo kot polne. Pri večjih odprtinah, ki se odštejejo od površine, se more v proračunu predvideti za vse vsled odprtine povzročene menjalne nosilce oziroma armaturne ojačitve doplačilo za m^1 po točki 2.

2.

Nosilci (podvlaki, preklade, izredno obtežena rebra, menjalni nosilci, železobetonski nosilci, vezi in venčni napušči, ki niso v neposredni zvezi z železobetonskim stropom).

Tu navedene konstrukcije se obračunavajo po metrih, pri čemer se sme prišteti k čisti razpetini za obe ležišči resnična zabetonirana dolžina ležišč, vendar do največ 3 kratne višine nosilca.

Kontinuirni nosilci, konzole, napušči in vezi se obračunavajo po faktični dolžini ne odštevši ležišča odnosno križišča na zidovih in stebrih.

Pri onih izredno obteženih rebrih, ki so v neposredni zvezi s ploščo, se naj smatra enotna cena enega metra rebra le kot doplačilo na 1 m^1 k ceni stropa.

Pri okenskih in vratnih prekladah, ki so kompenzirane s polno obračunano kubaturo zidne odprtine pod isto, odpade vsako doplačilo za tako preklado.

Upognjeni in lomljeni nosilci, oziroma rebra se za obračun merijo na konveksni strani.

3.

Slopi (stebri).

Ti se obračunajo po faktični dolžini, to je od zgornjega roba fundamenta, odnosno železobetonskega stropa do zgornjega roba višjega stropa odnosno železobetonske strehe ali pa glave stebra. V slučaju večjega števila glede obtežbe in izmer enakih stebrov se jih lahko obračuna tudi kar po komadih.

Neenaki, kakor tudi neenako obteženi stebri in eventuelne konzole, vznožja ali pa posebne glave stebrov se obračunavajo po točki 6.

Pri železobetonskih okvirnih konstrukcijah (etažnih skeletnih sistemih) z enakomerno debelimi stebri se obračunajo stebri po točki 3 in vodoravni del okvira po točki 2 ali točki 1 teh norm, pri čemer se plošča računa preko nosilcev in preklad.

4.

Temelji.

V splošnem naj se temelji obračunajo po faktično zabetonirani kubaturi betona v m^3 in uporabljenega železa v kg.

Oni temelj, ki obstoji po celi površini iz enako debele in enako armirane železobetonske plošče, se lahko obračuna po točki 1 odnosno po točki 2, ako ima temelj značaj nosilca.

V slučaju večjega števila enakih temeljev se lahko obračunajo tudi po komadih.

5.

Izredne železobetonske konstrukcije kot nosilci, rezervoarji, predalnik in drugi komplicirani nosilci, železobetonske pilote, železobetonske stene, železobetonske cevi, železobetonski dimniki, železobetonski jaški, železobetonske ograje itd.

Take konstrukcije se lahko obračunavajo pavšalno za komad ali pa analizirano za m^3 betona, m^2 opaža in kg armature.

Železobetonske stene (Monier), železobetonske cevi in železobetonske ograje se tudi lahko obračunavajo po točkah 1 in 2 teh norm.

Pilote se obračunavajo v onih dolžinah, kakor so bile projektirane, oziroma označene v proračunu, odnosno kakor se jih je po sporazumno ugotovljeni potrebi položilo pod zabijalno napravo.

Križajoče se stene se računajo vsaka zase in sicer polno skozi križišče.

6.

Železobetonski mostovi in sorodne konstrukcije.

Pri takih konstrukcijah naj se posebej obračuna oder in opaž ali po pavšalni ceni za cel objekt, ali pa po m^2 . Beton po m^3 resnične kubature in železna armatura po kg v smislu točke 9.

Pri stenskih odprtinah do 2 m² se računa opaž obojestransko polno, pri odprtinah v stenah od 2 do 4 m² se računa opaž enostransko polno. Odprtine čez 4 m² se odtegnejo in se upošteva le kvadratura špalet.

7.

Montažne odprtine.

Montažne odprtine za vijake, osi in transmisijske jermene, cevovode itd. do $\frac{1}{2}$ m³ kubature se obračunavajo kot polne. Pri odprtinah nad $\frac{1}{2}$ m³ se obračuna zato opaž odprtine v razviti površini.

8.

Dilatacije, tečaji itd.

Dilatacije železobetonskih konstrukcij naj se obračunajo po m¹. Dilatacije, ki ne izkazujejo izrazito razsežnost ene dimenzije, se lahko obračunajo kot doplačilo za komad.

Železobetonski tečaji v ploščah in obokih naj se obračunajo kakor dilatacije, kot doplačilo na m¹ tečaja. Tečaji nosilcev, slopov, cevi itd. se obračunajo kot doplačilo za komad. Vse to mora biti obvezno predvideno v proračunu.

9.

Obračun železne armature.

V onih slučajih, ko se obračunava železna armatura po uporabljeni množini železa, naj služi kot podlaga tozadevni izkaz armature v armaturnem načrtu. Tak izkaz armature mora izkazovati množino železa po resničnih odreznih dolžinah na podlagi normaliziranih tabel.

Kalo in odrezki morajo biti v enotni ceni že vkalkulirani.

Začasna določba:

Pri obračunavanju kubature zidov, ki nosijo železobetonske plošče, se zaračuna etažna višina od zgornjega roba spodnje plošče do zgornjega roba višje plošče, torej ne odštevši kubaturo plošče na ležiščih. Tačasna določba velja do tedaj, dokler ne bo z obračunskimi normami za zidarska dela to definitivno določeno.

Vila Radan u Zagrebu
Villa Radan à Zagreb

Pogled s ulice
Vue de la rue

Ing. arch. Vladimir Šterk, Zagreb:

VILA RADAN U ZAGREBU (Villa Radan à Zagreb)

U predjelu Tuškanca, koji je bio predviđen za vile, tj. bogatije opremljene porodične zgrade, imala se osnovati vila i unutrašnji uređaj za nju. Ta je vila trebala da služi, s jedne strane, reprezentaciji veletrgovca, a s druge trebala je da bude stan dosta brojne porodice. U suterenu imala su se smjestiti dva mala stana za posluđu i garaža.

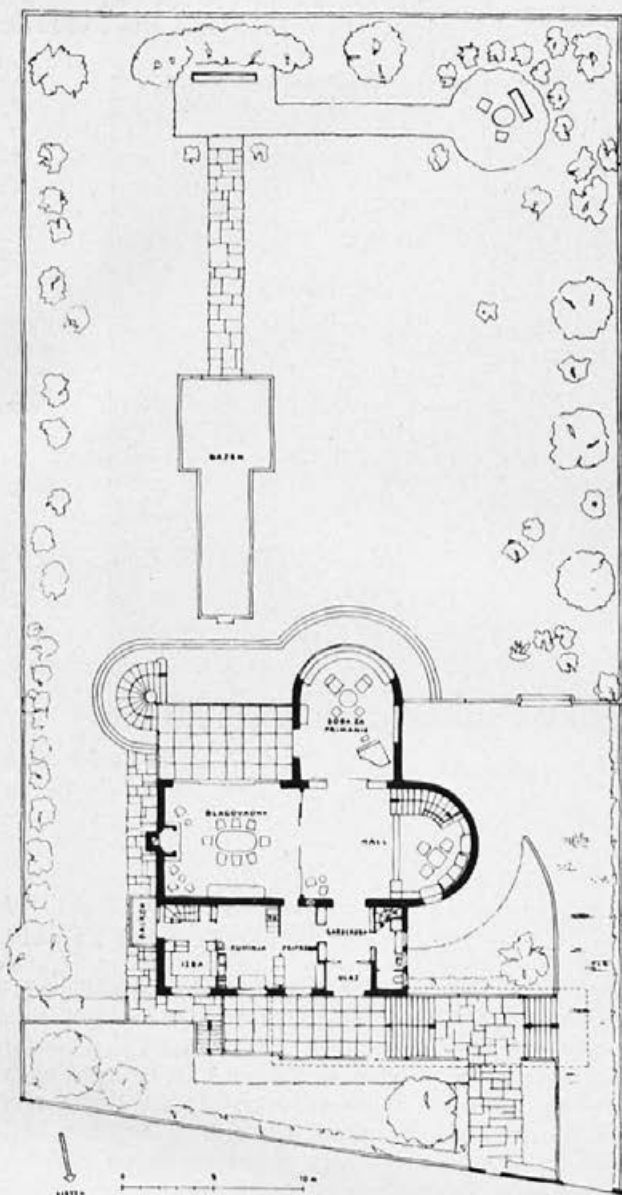
Vila je smještena na sjevernom dijelu duguljaste parcele, pa se tako ostatak parcele pruža od vile prema jugu; zbog toga je bilo moguće smjestiti sve prostorije za obitavanje prema vrtu, odnosno prema sunčanoj strani. U tlocrtu prizemlja htio je projektant da izbjegne nizanju triju prostorija za primanje u jednu os, kako bi mimoišao monotoniju nizanja zahtijevanih triju prostorija. Naprotiv, projektant je nastojao, da ovdje naglasi dvije osi, koje imaju da utvrde dva smjera prostornoga niza i dva smjera pogleda na unutrašnjost vile. Dakle: prostorno djelovanje u dva smjera! U prvom redu, pogled sa ulaza, dotično predvorja, preko hale u salon, koji se polukružnim 6 m dugim prozorom otvara prema vrtu; drugi je smjer pogleda bio zamišljen sa intimnoga kuta, ispod stepeništa hale prema blagovaonici, odnosno iz blagovaonice prema stepeništu hale. Cilj je bio, da se u različnim smjerovima dobiju različne pro-

storne tvorevine, a time i različni vidni efekti, uvjetovani raznolikošću učinka prostora i raznolikošću dnevne rasvjete.

Blagovaonica se otvara 6 m širokim ostaklenim vratima na posmik prema vrtnoj terasi ispod nje, pa je radi toga intenzivno osvijetljena, vedra u boji slikanja i boji namještaja. Nasuprot tome hala je izrađena u zasićenim bojama, ali tako da je izbjegnuta gruba kolizija svjetlosno-kolorističkih kontrasta. Ispod stepeništa hale nalazi se intimno porodično zborište: polukružni prostor sa bibliotekom, toplim kaminom, radio-aparatom, stolom i udobnim pojastučanim stolicama. Ovo je, dakle, središte porodičnog života navečer i refugium pred zrakama ljetnog sunca, neke vrste »nervno odmaralište«.

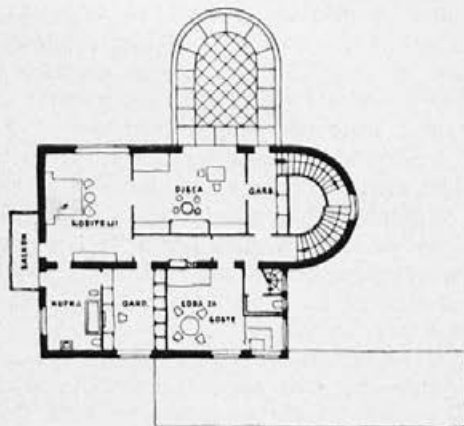
Sva tri prostora odijeljena su samo velikim staklenim plohamu u željeznim okvirima na posmik, tako da te prostorije u stvari optički čine jedan prostor, koji se velikim otvorima nastavlja i prema vrtu. Prostorna je kompozicija zadržana sva u vedrim bojama; i pomoću tih boja postignuta je — preko terase — prisna veza sa vrtom.

U prvom katu nalazi se dječja soba sa prostorom za garderobu. Ona se otvara velikim ostaklenim vratima prema južnoj terasi prvoga kata. Soba je tako

Prizemlje

Rez-de-chaussée

1. kat
1er étage

udešana, da su kreveti danju preklopljeni, te ona istovremeno služi — zajedno sa terasom — djeci za dnevni boravak. Uz dječju sobu nalazi se soba roditelja, sa kupaonicom i garderobom, a uz ovu soba bake. U drugom katu nalazi se jedna soba za gosta, koja se otvara širokim ostaklenim vratima na krovnu terasu; osim toga tu je i praonica rublja i prostor za odlaganje porodične prtljage.

Vila je izgrađena u opeci, sa armirano-betonskim stropnim konstrukcijama, te je prilikom projektovanja uzeto u obzir, da otvori zgrade prema neosunčanim stranama prevladavajućih hladnih vjetrova budu po mogućnosti maleni, kako bi se spriječilo nepotrebno ishlađivanje zgrade radi velikih otvora na slabo osunčanim dijelovima zgrade.

U prizemlju se nalaze dvije terase. Jedna je sa sjeverne strane zgrade; ona omogućuje boravak za vrijeme vrućih ljetnih mjeseci. Terasa sa južne strane, intimno povezana sa blagovaonicom, kao i sobom za primanje, smještena je tako, da je ovim obadvijema sobama zaklonjena od prevladavajućih vjetrova. Na taj je način ona podesna za boravak na suncu i za vrijeme hladnih sunčanih dana. Sa južne terase vodi, u konstruktivnom pogledu zanimljivo, vretenasto armirano-betonsko stepenište u sam vrt. (Pojedine stepenice, duge 1·50 m, konzolno su smještene u vretenu.) Ispred terase nalazi se 12 × 2·50 m širok bazen za plivanje, a vrt je — po načelima savremene nauke o vrtovima — riješen kao neprekinuti travnik, koji tek na rubovima ima nekoliko zanimljivih grupa drveća i ukrasnih grmova.

Ing. arch. Dragutin Fatur, Ljubljana:

OSNOVNI ZAKONI STAVBNE UMETNOSTI

(Les lois fondamentales de l'art architectural)

K splošnim pojmom za medsebojno razumevanje spadajo tudi pravila lepote. Zakoni reda, ki korelinirajo v težnosti, so povzročili, da je nastal iz kaosa kosmos; oni slone na kompleksih, ki so svojstveni vsakemu človeku, sicer bi ne bili splošno umljivi. Brez upoštevanja zakonitosti reda arhitektonskih principov in oblikovnosti snovi je nemogoče razumeti stavbo v njenem bistvu. Najvažnejši oblikovni momenti so od nekdanj: simetrija, smer in sorazmerje.

Starogrški pojem »symmetria« pomeni harmonijo v današnjem smislu, medtem ko razumemo danes nasprotno pod simetrijo somernost. Simetrija izraža popolno ravnovesje in zbuja v opazovalcu občutek miru. Razlikujemo radijalno in ósno simetrijo. Ako govorimo v splošnem o simetriji v stavbarstvu, potem razumemo s tem izrazom vedno odtehtanje izrazno-oblikovnih likov glede na vertikalno os. Tudi nezurjeno oko občuti naklone proti vertikalni kot motnjo, ker pojav ni skladen z zakoni težnosti. Primere nam nudijo znameniti poševni stolpi in druge stavbe, katerih vertikala je zaradi zakona težnosti prešla v

naklon. Čim izrazitejša je simetrija, tem večji je občutek miru v opazovalcu. Pri ocenjevanju simetrije je uvaževati dostop do stavbe, to je s katerega mesta stavbo opazujemo. Najtočnejše se izraža simetrija na onih stavbah, pri katerih prevladuje kolerični kulturni moment, na primer pri egipčanskih piramidah.

Grški umetnik, ki je stremel za podajanjem telesnosti, ni mogel priznavati simetrije za odločujoč simbol. Pot do grških svetišč po večini ni izpeljana tako, da bi prišlec videl svetišče v srednji osi. Navadno lahko opazujemo stavbo preko ogla, s čimer se poveča arhitektonski efekt.

Za stavbno umetnost Orijeva velja tako za talni načrt kakor za pogled oziroma za celotni prostor radialna simetrija, ki zamenjava os s točko. Za poudarek bistva simetrije je potrebno simultansko pojmovanje stavbe. Gotika je nedvomno sovražnica simultanskega pojmovanja. Iz tega razloga se skrivajo veličastne gotske stavbe za majhnimi hišami. Način opazovanja, h kateremu nas silijo ozke ulice, ki držijo do takih cerkva, imenujemo sukcesiven. Le redko lahko pregledamo gotsko cerkev v celoti, ogledu je določen vedno le majhen del — detajl. Tu ni nikake poudarjene simetrije. Način opazovanja se menja z nastopom renesanse, ki je upoštevala lepotni zakon zapovrstnosti izrazno-oblikovnih likov.

Smer je od ravnovesja toliko različna, ker jo lahko opazujemo le v gibanju in zaradi tega samo v globinski smeri in ne v širinski razprostrtosti. Ni potreba, da gledamo s svojega stojišča v globino vedno v pravem kotu. Pri grškem svetišču je na primer ugotovljeno, da je višina prvega vidnega stebra približno enaka dvojni razdalji ter višini drugega stebra, ako upoštevamo točko, s katere zagledamo svetišče. Svetišče govori z nami v taktu in ritmu. Povsem drugačno razmerje do opazovalca izkazuje egipčansko svetišče s svojimi ozkimi vrstami stebrov. Pri renesanci je ugotovljena dvojnost izražanja, to je simetrija in zapovrstnost, ki so jo uvedli italijanski mojstri.

Posebne pomena je zakon smeri za stavbno udejstvovanje sodobnosti. Smer je simbol horizonta, v katerem se razvija promet kot najmočnejši izraz naše dobe. Naloge sodobne svetovne kulture je mogoče obvladati le s prometom. Zaradi napredka prometne tehnike so danes mogoči prometni učinki, ki so bili prej nepojmljivi. S tem je pridobila smer pravico, da simbolizira stavbarstvo.

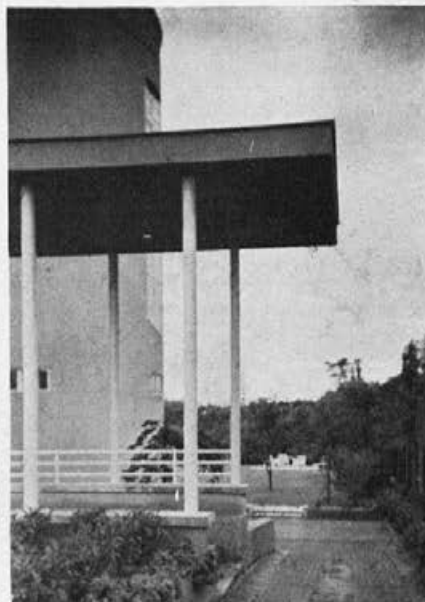
Sorazmerje je nekako soroden pojem ravnovesju, ker ga lahko pregledamo le prečno, to je vodoravno na smer našega pogleda. Za pregled ravnovesja potrebujemo vertikalno, za sorazmerje je pa potrebna horizontala nad vertikalno, ki označuje ravnovesje. Nadaljnje sorodstvo z zakonom ravnovesja je v tem, da pojmuje sorazmerje le simultansko. Sorazmerje spada med najtežje zakone stavbarstva.

Človeško telo je oblikovano po zlatem rezu. Zlati rez deli daljico tako, da je manjši odrez proti večjemu v razmerju kakor večji proti celi daljici. Zlati rez ima

Pogled s vrta
Vue du jardin

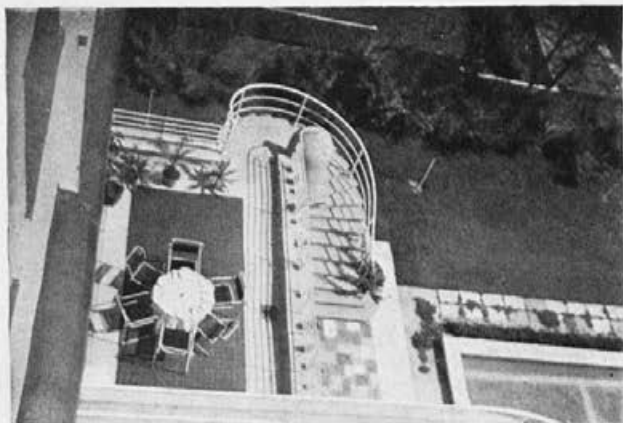
Vila Radan

Pergola

Pogled s vrta
Vue du jardin

Južna terasa
Terrasse du sud

Vila Radan
u Zagrebu

Blagovaona
Chambre
à manger

Hal — Halle

razen v stavbarstvu tudi v slikarstvu in kiparstvu odločilno vlogo. Harmonijo je v njenem bistvu vzporediti s podobnostjo. Harmonija in podobnost sta bistvo sorazmerja.

Tako gledana postane stavba organizem, na katerem se razodevajo veliki zakoni reda. Od temperameta stavbne kulture je odvisno, katere zakone reda posebno poudarja.

Brez zakona snovi ni mogoče razumeti stavbe v njenem bistvu. Brez snovi si ne moremo misliti prostora, telesa ali stavbe. Samo na snovi lahko izkazujejo svoje učinke zakoni reda ter lepota.

Po značaju stavbne umetnosti razločujemo pritrilno ali zanikujoče stališče glede na snov, to je, da uporabljamo lastnosti rabljene snovi zavestno za umetnostni namen, ali pa zatiramo njene imanentne sile. V svoji materialni lastnosti snov nikoli ne zavzema v stavbni umetnosti vodilnega mesta, kljub temu pa ne prehaja ustvarjajoči umetnostni duh omalovažujoče preko nje. V snovi tiči vedno neka oblikovna ideja, ki sili k uvaževanju in izrabi. V tem oziru ločimo tektonsko oblikovno voljo od stereotomske.

Arhitektura je v glavnem umetnost prostora. Prostor si lahko napravimo na tektonski način, to je, da postavimo stene, ki jih zaključimo s stropom in tli. Drugače je mogoče pridobiti prostor z izdolbenjem hriba ali skale, kar nazivamo stereotomsko oblikovanje. Tektonik potrebuje za napravo stene ogrodje, medtem ko ostane stereotomska stena masivna — snovna. Tektonska stavba je ogrodna, stereotomska pa snovna.

Ogrodno stavbo so izoblikovali stari Grki in ostali so nam primeri tega načina stavljenja — njihova sve-tišča. Ogrodno oblikovanje je stavljenje od zunaj na znotraj. Pri tektonskem stavljenju je notranji prostor le posledica, primarna je stena. V nobeni dobi ni bila tektonska arhitektura tako dobro pojmovana kakor v petem stoletju pred Kr. v Grčiji.

Stereotomsko stavljenje prostora je obrazloženo s tem, da so stene in strop le posledica ustvarjanja prostora. Kakor hitro so stereotomske stene podrte, nam ostanejo kot podpore slopi. V tem pogledu so slopi nekaj drugega kakor stebri. Da nastane slop, moramo predreti dve odprtini. Pri tektonskem stavljenju pa potrebujemo nasprotno za eno odprtino dve opori. Pri tektonski stavbni umetnosti pridemo zaradi tega redno do sodega števila opor in lihega števila odprtin, pri stereotomski stavbi je nasprotno. Samo iz nepoznavanja bistva stebra je razlagati obliko vmesnih stebriških opor med loki oziroma arkadami. Stereotomska prostorna volja je izšla iz Ori-jenta in korenini v flegmatičnem kulturnem temperamentu. Razširjala se je v srednji in zahodni Evropi pod latinskim vplivom, ki ga je gojil še Karel Veliki. Zadostitev stereotomski prostorni volji izzveni zlasti v umetnosti obokanja. Končni cilj je bil dosežen v gotiki. Umetnost obokanja ustreza duhu brezsnovnosti, to je čini-telju človeških dejanj, ki jih povzročča sila ali bitje, ki je izven realnega obsega človeka.

Arh. Marko Vidaković, Zagreb:

NEOLITSKA NASELJA U KOMPLEKSU URBANISTIČKE NAUKE
(Les cités lacustres à l'époque néolithique et l'urbanisme)

Mlađe ledeno doba diluvija ostavlja nam prve tragove čovjeka koji je boravio u špiljama. Danas ti tragovi ukrašavaju tek malen broj muzeja, od kojih se jedan nalazi sa ostacima krapinskog pračovjeka u Zagrebu. Diluvijalnom su čovjeku špilje služile za stanovanje, kao sklonište od nepogoda i neprijatelja, naročito špiljskog medvjeda.

Vrijeme je donosilo sve veću razliku između čovjeka i životinje, koliko u izgledu toliko i u zanimanju i načinu života. Čovjek ostaje na jednoj, a životinja na drugoj strani; u prvom se slučaju razvija uz tijelo i mozak, u drugom samo tijelo, dok se u oba slučaja odigravaju velike promjene u onim organima koji su najviše upotrebljavani baš poradi spomenutog zanimanja i načina života. Tako dolazimo do pitanja zašto čovjek u svom razvoju doživljava tako velike promjene u duševnom i tjelesnom pravcu, dok životinja samo u tjelesnom; dolazimo do problema o razvoju embriona i utjecaju različitih sila i okolnosti na taj razvoj, zbog koga upravo ostaje na jednoj strani čovjek, a na drugoj životinja. Sve nas ovo dovodi do zaključka, da razvoj embriona nije nikakova slučajnost.

Zanimanje diluvijalnog čovjeka svodilo se na primarni nagon samoodržanja, pa se ovo zanimanje — koje mi nazivamo primitivnim — temelji na životnom iskustvu čovjeka, prepunom duhovitosti. Čovjek obrađuje material svoje okoline: kamen, drvo, kosti, rogovinu, praveći oružje i oruđe, koje mu je služilo za njegove dnevne potrebe. Pomoću ovog oruđa, diluvijalni čovjek proizvoda, pa tako, naročito kod evropskih naroda paleontološkog prapoda, nalazimo ovakove proizvode: ukrasne lančice od školjki, zuba, kostiju itd., dakle predmete čovječje okoline, koji su zaostali iz diluvijalnog doba. I dok je proizvodnja ovoga vremena prevazišla potrebu i zadovoljenje čovjeka za održanjem rase, dok u ostacima iz ovoga vremena nalazimo obrađene čilbare i crvenu boju, kojom se pračovjek ukrašavao, — arhitektonski spomenici pokazuju nam primitivni stupanj njegove kulture. Čovjek živi u špilji, pa tako su kuće za stanovanje, u današnjem smislu, nepoznate; dakle on stanuje isto kao i špiljski medvjed, od koga je valjda i uzeo taj način stanovanja. Životinje ovoga doba mnogo su bolji »arhitekti« od čovjeka, jer dok on poznaje samo kamene grobove, »dolme«, kao jedine arhitektonske tvorevine, što se sastoji iz grubog, neobrađenog kamena, sastavljenog u obliku stola (otuda i naziv »dolme«, od keltskog kameni stol), životinje nam pokazuju daleko veće »sposob-

nosti« na tom polju. Treba samo da pogledamo sa koliko razumijevanja pčele grade svoj stan, pa mnoge ptice i njihove ležaje, naročito ptice-močvarice, a da i ne spominjem genijalne »arhitekta« životinjskog carstva — termite, o kojima nam Hanns Heinz Ewers u svom djelu »Mravi« donosi mnogo poučnog. U radu ovih bistrih i razumnih životinja nalazimo mnogo sličnosti sa zanimanjem čovjeka; vidimo da u prvim epohama njegova bitisanja jednako reaguju na sve one više sile, radi kojih održavaju život svoj i život svojih vrsta. Te sličnosti i tu zajednicu sa čovjekom nalazimo sve dotle, dokle god čovjek, iz nepoznatih razloga, ne počne doživljavati na duševnom polju veliki razvoj.

Naravno da zbog toga o naseobinama ovoga doba ne može biti ni govora, pa tako početke urbanizma moramo tražiti u mlađem neolitičkom periodu.

Mlađe kameno doba ili doba brušenog kamena — neolitikum (prijašnje je po Sir J. Lubbocku: starije kameno doba ili doba klesanog kamena — paleolitikum) za nas je arhitekta od naročtog značenja, jer čovjek u ovome periodu kamenog doba izlazi iz špilja i počinje da se naseljava u kolibama, on počinje graditi drvene kuće na pilotima, nad vodom, muljem i suhom zemljom, koje mi nazivamo sojenicama (Pfahlbauten). To se događa, dakle, na koncu kamenog doba, koje je trajalo ukupno 100.000 godina. Ovdje je početak ne samo građevinarstvu, nego i urbanizmu, jer ove sojenice nalazimo u čitavim naseljima rasijane po cijeloj centralnoj Evropi, a i ostalim njenim dijelovima.

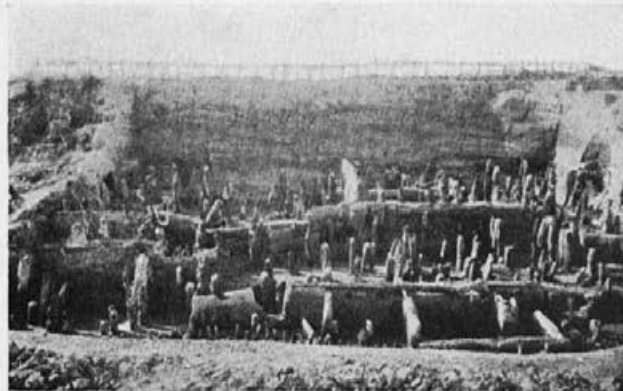
Potrebno je da se upoznamo sa nalazištima i načinom gradnje sojenica, jer one dokazuju da je čovjek toga doba došao u građevinarstvu na put koji ga vodi današnjici. Sojenice nam pokazuju kulturni napredak čovjeka, pokazuju kako je gradio svoje prebivalište i naselja, na osnovu dugog iskustva. Vidimo čime se zanima i za što upotrebljava svoje domaće životinje. U ovakovim naseljima, koja sižu negdje i u cijelo brončano doba, nalazimo uspomene na neolitskog čovjeka, različno oružje i oruđe, keramiku, tekstil i ostatke njegovih mrtvih preda. Proizvodnja se toliko razvila, da mnogi predmeti dobijaju svoju »marku«. Karakteristični motivi jesu: redovi crta, točaka, šaranih polja, duge crte kao po-jasevi i kolutovi, te otisci noktiju na prstima. Na keramičkim proizvodima ovoga doba nalazimo otisnutu svastiku, znak današnje Njemačke, a u sojenicama brončanog doba nađen je i brončani građevni metar.

Sojenice su drvene kuće građene nad vodom, muljem i tvrdim tlom, na drvenim pilotima iz okruglih — rijetko cjepanih — gredica, na kraju vatrom zašiljenih. Tek kasnije, kod švicarskih naselja, nalazimo upotrebu metalnog oruđa u ovoj vrsti gradnje. Piloti obično imaju na visini od kojih 45 cm nad vodom rašljasti oblik; na njih se postavljaju poprečne okrugle grede i vežu međusobno sa granjem; drvenim klinovima rijetko se spajaju. Kod sojenica, građenih na obali rijeka, ova je razlika nad vodom mnogo veća radi velike razlike maksimalne i minimalne vodene površine, dok kod alpskih jezera ta razlika nije veća od 45 cm. Na nosne vodoravne grede postavljaju se drugi, gusti, redovi vodoravnih unakrsnih greda, a preko njih namaz ilovače i mulja, i na taj se način stvara velika vodoravna površina, platforma, na kojoj se tek podižu drvene kolibe. Prostor između koliba je ili u obliku mostića, koji služi kao spoj između njih, ili je to dio platforme koji služi kao prometni put, kakove nalazimo na sojenicama Bosne još za doba Rimljana. Kao spoj sa vodom služe posebna vodoravna vrata. Sojenice, postavljene na platformi, sastoje se, opet, iz vodoravnih greda: dakle način gradnje koji je još i danas uobičajen na selima; te su sojenice pokrivene pleterom i oblijepljene glinom. Vrata sojenica su mala i okreću se oko okomitih drvenih trnova. Prozori su veoma manjkavi, svega 35 × 40 cm, a zimi se zatvaraju drvenim kopcima. Podovi unutrašnjosti sastoje se iz velikih komada brezove kore, oblijepljene opet glinom, a drveno krovništvo, pokriveno korom od drveća ili slamom, osigurano je protiv bure većim komadima kamenja. Unutrašnji prostor ovakvih sojenica, koje dosižu duljinu i od 16 do 18 m, ugodan je, a sastoji se iz tri prostorije, i to srednje manje u kojoj se nalazi ognjište, svetište kuće, te dvije veće prostorije po strani. Ognjište je na povišenom kamenom mjestu, a biva ukrašeno znakom svastike. Dim sa ognjišta odvodi se običnom rupom u krovništu. Prostorije desno i lijevo od ulaza služile su za stanovanje ljudima, tu su se nalazile neke vrste klupa, stolova i kreveta od drveta. U jednoj od tih

prostorija bilo je skladište žitarica, dakle kao neka vrsta komore, u kojoj su sojeničari ostavljali pripreve za zimu. Pored sojenica, u kojima su stanovali ljudi, bilo je i takovih koje su služile za skrovište domaćim životinjama u slučaju opasnosti. Osim toga bilo je posebnih sojenica za pepeo mrtvih, a u nekim sojeničkim naseljima Bosne nalazimo u prostoru između pilota drvene mrtvačke sanduke, dakle tamo je taj prostor služio kao groblje. Više sojenica čini naselje, koje se umnožavanjem porodica povećavalo prigradnjom na taj način, da se platforma proširila i nove kolibe prigradile. Nalazi sojenica dokazuju da ih je bilo mnogo na jednom mjestu.

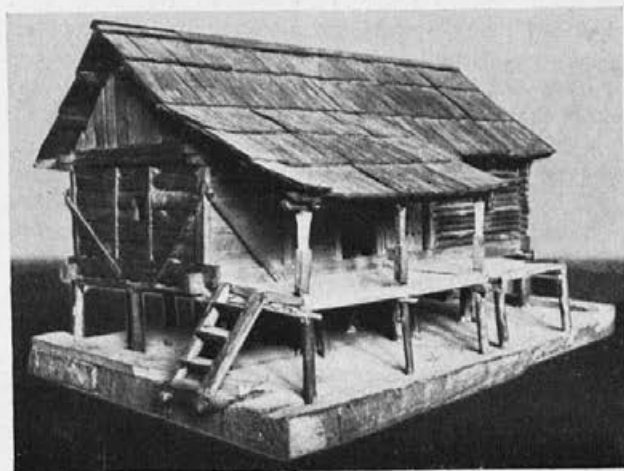
Bodensko jezero na pr. ima oko 50 sojeničkih stanica, a najstarije neolitsko naselje kod Neuvevillea na Vilerskom jezeru zaprema površinu od 195 × 50 m, u duljini od 400—800 met., a negdje opet samo pojedinačno sagrađena su u zalivima, zaštićenim od vjetrova. Kolika je bivala velika ovakova izgrađena površina, pokazuje nam sojeničarsko naselje kod Robenhauzena, podignuto na 100.000 komada pilota, nepravilno postavljenih, radi nepravilnog razvoja.

Nađene su i takove vrste sojenica, koje nisu počivale na pilotima, nego na umjetno načinjenim uzvisima, na pr. Engleska, Mazurska jezera (ist. Prusija), a osim toga bilo je sojenica, postavljenih na

Sl. 1

Fouilles à Donja Dolina, Slavonie

Sl. 2

Modèle d'une hutte perchée sur pilotis à Donja Dolina

vodenim flosovima, ali kako se nisu održale u originalu, njihov opstanak je samo hipotetičan. Brončano doba nam donša stanove čovjeka izgrađene u unutrašnjosti zemlje, ograđene nasipom i iskopima. Ovakova naselja zovu se terramare.

Nekoje sojenice švicarske, kako sam naprijed spomenuo, izrađivane su metalnim oruđem, zato im je izrada mnogo savršenija. One su podignute na suhoj zemlji, udaljene su od vode 200—300 m, u protegnutom smeru. Ovakovo naselje je na pr. na Ženevskom jezeru »Grande Cité de Morges«.

Kako Bosna zauzima vidno mjesto među evropskim nalazištima neolitskih naselja, treba da upozorim na ova nalazišta Bosne, kako je to već načinio dr. Čiro Truhelka u »Glasniku zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu« iz god. 1914 (sl. 1: pogled na dio iskopina dolinskih sojenica).

Prvi pouzdani tragovi ljudskih naselja — veli doslovce dr. Truhelka — u Bosni idu tek u mlade kameno doba — u neolitsko doba — i sravnimo li ovo sa onom prazninom, što u nas pretstavlja preneolitski hiatus, koji se proteže i na paleolitsko doba, ti su tragovi začudo vrlo obilni brojem i opsegom poznatih naselja i brojem stanica, koje su iz njih izvadene.

Sl. 3 Modèle d'une hutte perchée sur pilotis près de Ljubljana

Mjesta, što su izabrali naši starosjedioci u neolitsko doba za svoja naselja, nalaze se većinom u ravnim, što prostranijim dolovima većih i manjih rijeka, dapače, naše najstarije naselje »Lanište« kod Donjeg Klakara leži upravo u močvarnom području Save, nedaleko same rijeke. Na ovome tlu moglo je da postoji samo naselje, sagrađeno na istim principima kao i gornjoitalske terramare, a opasano nasipom, koji ga je imao štiti od poplave. Arhitektura zgrada danas je dakako posve nestala, jer je vrijeme posve istrošilo drvo.

Drugi tip neolitskog naselja — veli dr. Truhelka — predstavljaju nam arheološki slojevi u Novom Šeheru na »Kraljičinom guvnu« i u Butmiru kod Ilidže. I oni se nalaze na dnu dolina, doduše manjih rijeka, Lješnice i Željeznice, ali nisu više izvršeni neposrednom dojmom godišnje fluktuacije razine vode. Radi toga nije bilo potrebno opasati naselje nasipom i jarkom, nego su kuće bile t. zv. f o n d i d i c a b a n e, kako ih zovu talijanski arheolozi, a njemački arheolozi označuju sa *Wohngruben*, tj. jame za stanovanje. Temelj ovakove kuće bila je uistinu plitka, obično okrugla, ali i inače nepravilna, jama, a krov, sagrađen nad njom, bio je iste konstrukcije, što je crta Vitruv u svom opisu građevine nekih barbarskih

Sl. 4 Type d'une maison de paysan d'aujourd'hui à Selsko Brdo, Croatie

naroda Staroga vijeka. On veli: »podizju ponajprije rašljasto kolje (furcae), te ih opletu granama, a zidove oblijepe ilovačom«. Stanovi u obliku jama sačuvali su se mjestimice do historijskog doba, jer ih Vitruv spominje opisujući život Frižana.

Posve jednako su sagrađene i naše neolitske kolibe, kojima se dno spustilo 1—1.5 m ispod okolnog tla, a izgledale su izdaleka kao golemi humci, koje su krtice izrovale, a ljudi koji su u njima živjeli — bar u doba ljute zime — provodili su u njima zaista život krtica, jer osim topline i vatre nisu imali nikakovu udobnost, pa i samo svijetlo ulazilo je tek kroz otvorena vrata, jedva prodirući kroz gusti dim u zakutke mračne prostorije. Život ovih ljudi odvijao se izvan ovih koliba, pa se tako tumači da se ostaci ovoga doba nalaze izvan ovih koliba, a ne u njima. Tamo se klesalo kamenje, dobavljeno iz okolnih gora ili rijeka, pravilo se oruđe i oružje, a kada bi došla zima, zavukli bi se ljudi u kolibe, samo su lovci izlazili da pribave hranu.

Ovakova naselja nestaju krajem neolitskog doba, te se selidbom naroda mijenjao i način života. Dolaskom Ilira, ratobornog naroda, pojavljuje se novi način gradnje koji je više odgovarao obrani od neprijatelja. Svoje kolibe osiguravali bi kamenim bedemima, postavljenim na dobrom vidiku prema kakovoj dolini ili ravnici. Ovih prehistorijskih gradova ima mnogo u Bosni pod imenom Grad, Gradina ili Gradac.

Treću vrstu naših prehistorijskih naselja predstavljaju sojenice, koje sam naprijed spomenuo. Naše se sojenice razlikuju od onih alpskih jezera, jer je fluktuacija vode kod nas kud i kamo veća, pa su sojenice postavljene na visoke pilote. Dr. Truhelka spominje dvije sojenice u Bosni, i to: u rijeci Uni kod Ripča, blizu Bihaća, i u Donjoj Dolini na Savi (sl. 2 model sojenice Donja Dolina, vlasnik Etnografski muzej, Zagreb), niže Bos. Gradiške. Obe sojenice potiču iz početka brončanog doba, a ripačka je sicala čak u Srednji vijek.

O postanku sojenica uopće, postoji hipoteza da su im kao prauzor služile dabrove nastambe, a isto tako se tumači da su one prauzor grčkoga hrama. Štoviše, i u 20 vijeku nalazimo sojenice ne samo kod primitivnih naroda malajskih otoka, kao jedini način stanovanja, nego ih nalazimo i u nekim našim današnjim selima. Uostalom, Le Corbusier, nosilac savremenog arhitektonskog stila, potsjeća nas stupovima nekih svojih projekata na ovaj prastari način gradnje, a valja usput spomenuti i Veneciju kao primjer ovakve izgradnje.

Doba sojeničkog načina života čovjeka, dakle doba kada je čovjek uglavnom bio lovac, ribar i ratar, proteže se u vrijeme od 3000 godina unatrag. Evropske sojenice gore spomenutog doba koncentrišu se oko alpskih jezera, a drugi slučajevi se smatraju manje više kao izolirane pojave po strani općeg pokreta u razvoju ovoga načina građenja ljudskih naselja. Sve sojenice Švicarske, Francuske, Njemačke, Italije, Austrije i Jugoslavije treba tretirati kao zatvorenu grupu alpskih predjela u kojima se nalazi izvjesna jednakost kulture, razvijene pod različnim uvjetima.

Prije se mislilo da su sojenice načinjene jedino radi utočišta, da su one samo ribarska sela, štoviše, da su ljetovališta ili silosi za žitarice. Međutim, prostor u njima dokazuje, da su služile kao stalna nastamba čovjeka, počevši od neolitskog doba pa do dana današnjeg (sl. 3: sojeničko selo ist. Alpa na Ljubljanskom barju. Vlasnik Narodni muzej, Ljubljana). Glavni i odlučni momenat bio je momenat sigurnosti (Reinert: Pfahlbauten am Bodensee 1922).

Prva pojava nalazišta sojenica potječe iz god. 1829, a bila su opažena na Ciriškom jezeru. Njihovo istraživanje počelo je 1853—54 god., kada se jezero poradi slabih padalina toliko spustilo, da su, stoljećima zatrpani, ostaci sojenica postali pristupačni. Kasnije se otkrivaju ovakova nalazišta po cijeloj Evropi. Herodot i Hipokrat govore o sojenicama Makedonije i Crnoga mora. Max Ebert veli da je u Bosni (sl. 4: kuća brvnara, pokrita sa slamom u Selskom Brdu, Pisarovina. Vlasnik Etnografski muzej, Zagreb, snimak prof. Tkalčića) i na Malajskim otocima ostao i danas uobičajen ovaj način naseljavanja.

Sojenice su sizale i u doba poslije Krista, što dokazuje Trajanov stup u Rimu (doba Trajana 98—117 god. poslije Krista), na kojem je prikazana jedna sojenica iz inundacionog područja donjeg Dunava.

Pojavom bronce, a naročito pojavom željeza, iščezava u Evropi upotreba ovog jedinog pretstavnika prvih naselja neolitskog doba.

Literatura:

Dr. Ćiro Truhelka: Glasnik zemalj. muzeja za Bosnu i Hercegovinu 1914.

Max Ebert: Reallexikon der Vorgeschichte.

Dr. Hugo Obermaier: Der Mensch der Vorzeit.

Heinrich Schurtz: Urgeschichte der Kultur.

Ing. arch. Dragutin Fatur, Ljubljana:

DELITEV NASELJ V ČETRTE (Division des villes en quartiers)

Obrtna in trgovinska četrt kažeta v vsakem mestu oziroma naselju svojstven značaj. Obmorsko mesto je oblikovano in izgrajeno drugače kakor mesto na celine. Očividna je razlika med mestom z razvito trgovino in mestom z obsežnimi industrijskimi napravami.

Trgovinska četrt redno združuje raznotera poslopja veletrgovin, trgovskih skladišč, trgovskih hiš, običajnih trgovskih lokalov in poslovnih poslopij. V tej četrti so neobhodno potrebne še gostilne, restavracije, okrepevalnice, kavarne, banke, prometni uradi itd. Važno je, da je v načrtu dana možnost razširitve trgovinske četrti zaradi naraščanja prebivalstva v mestu oziroma povečanja obsega mestnega pomerija. Ostra omejitev te četrti ni priporočljiva; s svojimi komponentami lahko sega v ostale mestne dele do skrajne periferije mestne okolice. Cestno omrežje s poudarjenimi prometnimi žilami omogoča popolno oziroma najtesnejšo zvezo trgovinske četrti z vsemi ostalimi deli mesta.

Jedro naselja predstavljajo naravna prometna središča s svojo okolico, to so kolodvori in pristanišča, kjer se osredotoča tudi vsa trgovina. Trgovinska četrt mora biti opremljena z vsemi sodobnimi pridobitvami na področju prometa ter obveščanja. Del male trgovine je prisiljen, da prodira v stanovanjsko četrt, ker je naloga male trgovine, da za konzum pripravljene dobrine stavi na najpriročnejši način odjemalcu na razpolago.

Obrat malega obrtnika povzroča v stanovanjski četrti mnogotere nedostatke. Iz delavnic ključavničarjev, mizarjev, kleparjev itd. se razširja neprijeten ropot. Posamezna rokodelska delavnica je v stanu uničiti blagodejen mir enega ali večih blokov stanovanjskega okraja. Zaradi rokodelskih delavnic trpi škodo tudi dvoriščni del zemljišč; ker so obrati malih rokodelcev običajno v dvoriščnih poslopijih, kvarijo zrak v vrtovih z vsemi mogočimi izpuhi in odvajalnimi plini ter dostikrat uničujejo mikavnost zelenih rastlin.

Posebna naloga v gradnji mest je izgradnja posebnih stanovanjskih cest v razliki s prometnimi cestami. S tem se doseže, da leže obrati male trgovine in obrti v neposredni bližini stanovanjske četrti ter da po svojem obratu stanovalca vseeno ne motijo. S koncentriranjem obrtnih delavnic in male trgovine ob prometnih žilah je stanovalcem olajšano nakupovanje. Po takih prometnih cestah so vse stanovanjske četrti združene z jedrom trgovinske četrti in dosežena je enotnost v naselju kljub ločitvi poslovnih delov od stanovanjskih.

Za osrednjo poslovno mestno četrt je najbolj ekonomičen strnjen način zazidave. Ta zmanjšuje ropot ter nekako sam v sebi urejuje odvode plinastih ali prašnih izpuhov. Za poslovno življenje pomenijo presledki v stavbni fronti vedno nedostatke

in izgubo. Gospodarski in higijenski oziri zahtevajo sorazmerno višino stavb glede na širino prometne žile. Cene stavbišč so v poslovni četrti vedno visoke, zaradi česar je izraba stavbišča logična zahteva ekonomije. Hladne in senčne so prometne ceste le tedaj, ako je višina stavb večja od širine ceste. Estetika ceste pridobi z visokimi stavbami. Visoke stasite stavbe bolje izražajo vroče poslovno življenje kakor nizke. Pri tem mora biti vsaka posamezna poslovna stavba v skladu z gospodarskimi pogoji in v soglasju z okolico. Donebnica bi v majhnem naselju učinkovala neugodno. Velike zahteve moramo postaviti na varnost poslovnih stavb pred ognjem. Vse ploskve, ki zaključujejo poslovne prostore, naj bodo ravne, brez stikov in po možnosti nepropustne za eventualne pline in zvok.

Obrtno četrt je treba še strožje ločiti od stanovanjske četrti kakor poslovno. Obrtni obrati oddajajo škodljive pline v večji meri kakor trgovski. Nasprotno je pa želeli, da so stanovanja obrtnikov in delavcev v bližini njihovega obratovališča. Iz tega razloga je priporočljivo, da se stranice obrtne četrti zavarujejo z obsejnimi zemljišči, kjer naj se zgrade delavska stanovanja. Lego obrtne četrti je treba določiti tako, da prevladujoča smer vetra onemogoča osmradev stanovanjske četrti.

Gospodarske osnovne zahteve za razvoj obrtne četrti so:

1. popolnoma prosta možnost razširitve;
2. ugodne prometne razmere.

Za razvijajočo se ali procvitajočo obrt mora biti vedno na razpolago dovolj sveta za stavbišča. Potrebne so dobre zveze s središči trgovine in prometa. Raven teren je pogoj za najmanjše prevozne stroške za surovine in izdelano blago. Ker je vodna pot cenejša od železnice, predstavljajo kanalske ali rečne zveze važen pogoj za osnovo obrtne četrti.

Izkušnja uči, da se gospodarsko ugodna obratovališča povečavajo. Tako povečevanje obratovališča zadene na težkoče, ako leži v sredini stanovanjske četrti. Zahteva po povečavi in razširitvi ima za posledico, da taka obratovališča prestavijo svoj obrat, in sicer v take kraje, kjer je stavbišče tako poceni, da se izravna stroški nove naprave. Take prilike bi ne smele ostati neizrabljene od uprave naselja, ker je v tem primeru najlepša prilika za sistematično ureditev obrtnih četrti. En obrat sledi drugemu. Kadar se nudi prilika za novo ustanavljanje obrtnih obratovališč ali za njihovo premestitev, smejo biti izdane od uprave naselja ostrejšje odredbe, ki se tičejo neugodnih učinkov obrti na stanovanjske četrti. Na ta način se končno vsa obratovališča prisilijo, da preneso svoje poslovne prostore iz stanovanjske četrti v obrtno.

Samo začasno se stanovanjska potreba srednjega stanu lahko še zadovoljuje z gradnjo rodbinskih hišic. Po vseh izkustvih so stroški za take stavbe previsoki. Splošna pravila za izboljšanje in zadovoljitev stanovanjske potrebe se ne dajo postaviti, ker je cena

zemljišč v vsakem kraju drugačna. V naši državi so velike razlike glede na lego, izgradnjo, opremo in velikosti stanovanj srednjega stanu. Da se doseže čim večja možnost izgraditve stanovanjske četrti, je potrebna najskrbnejša naprava regulacijskega in zadržalnega načrta, da se omogoči razmah omenjene četrti vsaj za nekaj desetletij. Zadržalni načrt naj zasnuje čim večjo globino stavbišč, ker čim globlja so stavbišča, tem ugodnejši so zdravstveni pogoji. Na drugih stavbiščih poviša globina stavbne parcele najemnino posameznega stanovanja, ker ostane večji del parcele nezazidan. Kmalu nastanejo namesto prostih vrtov dvoriška ali prečna poslopja. Iskati moramo torej srednjo pot med zdravstvenimi zahtevami, prednostmi naselja ter nizko najemnino, ki jo utrpí posameznik. Pri tem je uvaževati, da pri napravi zadržalnega načrta ni mogoče vedno sprevideti smeri, v kateri se bo spreminjala cena zemljišč. Ako ni mogoče zavarovati notranjosti stavbnega bloka pred zadržavo, potem moramo skušati, da spravimo v skupno zvezo ali ploskev čim več dvorišč. Ta potreba je naravna zahteva po luči, zraku in solncu.

V največ primerih so dvorišča v mestih naprave, ki ironizirajo udobje stanovalca ter tudi vse higijenske zahteve sodobnosti. V splošnem dosežemo s štirinadstropno hišo boljšo rento kakor s trinadstropno. Kljub temu bi bilo pospeševati nižje stavbe, ker so pri njih pogoji za zdravstvene razmere ugodnejši. Poleti nam nudijo ugodnejše toplotne razmere in tudi število najemnikov, ki uporabljajo isto stopnišče, ne raste v nedogled.

Važno vprašanje je, ali kletna in podstrešna stanovanja lahko pritegnemo v obogatitev stanovanjskega trga. Z gospodarskega stališča je treba vprašanje potrditi, pri čemer pa ne smemo pozabiti, da so ta stanovanja nedostatna. Tak nedostatek so na primer velika vlaga stropov in sten v kletnih stanovanjih. V toplem letnem času se opaža usedanje sopare, ki povzroča neljubo kondenzno vlago. K temu se pridruži še pomanjkanje dnevne svetlobe. Namesto kletne etaže bi bilo bolje graditi prizemlje.

Razstoj poslopij moramo določiti v taki velikosti, da so tudi prizemna stanovanja zadostno razsvetljena z dnevno svetlobo. Podstrešna stanovanja nudijo ugodnost obilja dnevne svetlobe in lahkega ter dobrega prezračevanja. Nedostatne so neugodne toplotne razmere tako poleti kakor pozimi. Zima tudi sicer učinkuje neugodno. Ako hočemo izgraditi podstrešje kot stanovanjsko etažo, potem morajo biti obodni zidovi tako močni kot v popolnih etažah. Stanovanjski in spalni prostori morajo biti opremljeni z dvojnimi okni. S sodobnimi tehničnimi sredstvi in razpoložljivimi gradivi tudi kletna in podstrešna stanovanja lahko uredimo tako, da ustrezajo vsem zahtevam sodobne higijene, a potrebna denarna sredstva so tako velika, da je bolje izrabiti za stanovanja le prostore stavbe nad zemljo do strehe ter uporabljati kleti in eventualno podstrešje za njihov prvotni namen.

HORTIKULTURA

Urejuje ing. Ciril Jeglič

Žarkocvetni volčin (*Daphne cneorum*) je kaj prijazen in živahen oznanjevalec pomladi tudi v domačem vrtu

Ing. Ciril Jeglič, Zagreb:

KAKO NAJ SE OBLIKUJEJO KAMNATE SKUPINE IN ODELKI V PRIRODNEM STILU

(Groupes des pierres en style naturel)

Mestni človek si zelo želi, da bi imel v svojem vrtu vsaj kakšen kotiček, ki bi ga spominjal na lepoto prirode, na svobodnost in divjino in borbenost močne prirode, kakor jo je kdaj videl na spomladnih izletih v cvetoči gorski paradiž. Ali čudno je, kako ima takšen civilizirani človek često nesrečno roko: hrepeni po lepoti prirode, — pa napravi na vrtu grdobijo, da bi se kamen zjokal.

Motiv iz Begunjske drage. Na takšne motive bi se morali spomniti umetniki, ki grade potočke po vrtovih in parkih

Tako nas gleda kamen prav blizu človeških bivališč, a v vrtu razbijamo skale in si razbijamo glave, kako bi doumetničili prirodo

Motiv iz predgorja

Zlog plasti na obeh skupinah harmonira tako, da se vidi, kakor bi bila pot vsekana v prirodni teren

Prirodne kamnate skupine ne smejo imeti ob potu posebnega obrobka. Samo tu in tam leži kamen, kakor da se je odkrušil od pečine, in blazine rastlinja se širijo prav do pota

Apnenčevi kvadri so položeni tako, da ustrezajo konfiguraciji terena

Kdor hoče postavljati kamne v vrtu, mora imeti srce, ki razume, kaj mu kamen govori. O vsakem kamnu, ki ga hočeš postaviti na vidno mesto, moraš vedeti, kakšen je njegov obraz v prirodi. Zato je gradba kamnitih vrtičev najbolj odgovoren posel vrtnega tehnika, a hkrati najmikavnejši posel za onega, ki se zmerom in zvesto uči iz knjige prirode. — Pravkar mi je živo pred očmi — divni prizor z Velega polja pod Mišeljskim vrhom: nad zeleno trato se spenja skalnat hribček, na njem stojita dva stara, bradata in od viharjev razkuštrana mecesna, naokrog pa poganjajo mladi mecesni, raztegnjeni po tleh, kakor da se še boje življenja; tu in tam se grejejo na solncu sivobebe skale, kakor da rastejo iz zemlje, prav ob nje se stiskajo bodre praproti, a iz vseh razpok in preko pečin se razliva bujno cvetenje živahne alpske flore; tu cveto avrikliji in rdeči vres, smiljka in rman, volčin in sleč, žarkooki šipek in množica drugega cvetja vse do jeseni, dokler je kaj toplega solnca. Prelepa je pomlad cvetenja v samotni gorski prirodi — pa da bi si človek ne zaželel vsaj koticčka te prirode v domačem vrtu?

Naše slike že same govore dovolj jasno. Vendar ne bo odveč, če posebej omenimo še tole:

Sreča je za vsak večji vrt, ki ni namenjen zgolj za pridelovanje kumaric in paprike, ako njegovo površje ni pusta ravnina. Ogibaj se šablone planiranja! Prirodni holmci in globeli morejo dati tvojemu vrtu najintimnejši značaj in tu se nudi prilika, da uveljaviš umetnost, kako se postavljajo kamni.

V enem in istem vrtu uporabljaj samo eno vrsto kamna. Čim večji je kamen, ki nanj po naključju nalletiš pri prekopavanju terena, tem spoštljiveje ga čuvaj. Slikovite skupine lahko napraviš z velikimi gozdnimi kamni in skalami, ki jih v gozdu preraščajo lišaji, mahovje in drobna praprot.

Zid s pomladansko floro v arhitektonsko urejenem javnem parku
(Sachsenplatz, Berlin -- foto Jeglič)

Ne poskušaj graditi na prostorčku nekaj kvadratnih metrov Triglav en miniaturre! Prenašaj iz prirode v vrt majhne motive, a s srcem in razumevanjem. Boljši je en sam, velik in lep kamen z izrazito fiziognomijo kot bogve koliko obrušeni »kamenčkov«, ki jih lahko vse strpaš v en koši! Toda naj bo kamen še tako velik in lep, ne smeš ga postaviti tako, da bo delal na vrtu »parado«. Poglej v prirodo: tam »rasto« skale in pečine globoko iz zemlje, a od zunaj jih preraščajo lišaji, zelenje in korenine tako, da jih več slutimo kot vidimo. Zemlja, kamen in rast-

linje morajo tudi v vrtu predstavljati biološko skupnost. V pravilno urejenih kamnitih skupinah lahko pripraviš rastlinam najrazličnejše položaje: topla, solčna gnezda za otroke solnca, vlažne in zasenčene globelice za praproti; pod skalnimi podvesami se ves dan lovita senca in svetloba. Na prostoru nekaj dvadratnih metrov vznikne vsa mladost in neugnano cvetenje gorske vigredi, dehti zasičenost poletja in žari jesen, ki noče umreti.

In pomni: kamen govori, kadar ti molčiš.

France Gorše
Ljubljana

Dekorativna plastika
Plastique décorative

Ing. arch. Vladimir Šterk,
Zagreb
Vila Radan — Soba za pri-
manje posjeta
Salon de réception

Maurice Adams
„The Master Builder“ 1933—858

Toaleta
Toilette

O POHIŠTVU

Pohištvo je naš stalni spremljevalec, poslušen služabnik in prijatelj, s katerim nas vežejo dnevno nerazdružljiva razmerja. Lahko ga ljubimo, a lahko nam je tudi nepomembno. Zvest služabnik nam je tedaj, kadar je stvarno, funkcionalno, mora pa biti tudi lepo, da imamo z njim veselje. Važno je, da pohištvo, s katerim se obdajamo, prilagodimo svojemu življenjskemu načinu, da je udobno, praktično in estetsko.

Ni glavno, da iz pohištva napravimo življenjske vrednote, temveč morajo imeti te vrednote, ako so dobre, tudi svojo stalnost. Kakor so stari slikarski mojstri po preizkušanih receptih sami pripravljali svoja gradiva — barve ter na ta način ustvarjali v resnici neminljiva dela, tako bo izkušen mizar poznal skrivnosti in svojevrstnosti gradiv, ki jih uporablja, to je zlasti lesa, s katerim je njegovo delo najtesneje vezano.

Umetnost vseh dob ni samo podpirala rokodelstva v vsem poklicnem udejstvovanju, temveč je tudi mnogo prejela od njega, ker prav v rokodelstvu korenini najbolj zdravo jedro vsega hotenja. Vse, kar potrebuje umetnik, da postane umetnik, mora iskati v rokodelstvu, ako hoče udejstviti silo izraznega hotenja v katerikoli materijalni snovi.

LIKOVNA UMETNOST

Urejuje akad. slikar Miha Maleš

Miha Maleš Marijino Oznanjenje, freska v Vočinu
Ljubljana L'Annonciation, fresque

Franjo Tominec, Ljubljana:

LAIK IN LIKOVNA UMETNOST (Le profane et les beaux-arts)

Pravijo, da je v vsakem človeku nekaj umetnika: takrat, ko ljubi in obožuje lepoto. Ko živi tihe, sebi in svojim najlepšim mislim posvečene ure. Neki pesnik je s pokopališča grede došel preprostega, postar-nega moža. »Odkod pa?« ga je vprašal. »Na grob svoje žene sem nesel eno solzo.« Pa recite, da ta mož ni bil tudi pesnik, čeprav v vsem svojem življenju ni napisal niti ene pesmi. In to velja za vsako umetnost. Umetnost je hrepenenje po lepoti in je lepota sama. Vse naše življenje je prepleteno z njo. Umetnost ni doma samo na razstavah in po muzejih, v koncertnih dvoranah in gledališču, ponosnih zgradbah in mogočnih kupolah. Povsod je, ker je vesoljna. Kamor greš, jo vidiš, srečuješ in uživaš. Dostikrat se tega niti ne zavedamo.

Pa si vendarle nekako v zadregi, kako bi označil razmerje laika do umetnosti, v tem primeru še posebej do likovne. Odgovoriti na to vprašanje bi se reklo, povedati, s kakšnimi očmi gleda sodobni človek na stavbarstvo, slikarstvo in kiparstvo, skratka na likovno umetnost. Če razumem pod laikom samo tistega, ki ni ustvarjajoči umetnik in ne umetnostni zgodovinar, moram reči, da bi njegovi odnosi do resnične umetnosti bili lahko veliko bolj živi in neposredni kot so v resnici. Priznati je sicer treba, da tega dejstva ni toliko kriv posameznik sam kot razmere, v katerih rastemo in živimo. Vsak človek je pač otrok svojega časa. V dobi, ki čedalje bolj tone v brezdušni materializem, nas ne sme presenetiti miselnost današnje človeške družbe: za stvari, ki niso človeku koristne v vsakdanjem pomenu besede, ki ne nesejo čistega dobička, se ni vredno zanimati, kaj šele, da bi zanje kaj žrtvovali! Na drugi strani se pretirava vrednost telesne vzgoje v škodo vzgoji duha, dasi nam zgodovina kaže narode, ki so umeli gojiti oboje v skladnem sorazmerju. Tudi ne smemo

Miha Maleš
Ljubljana

Marijino Oznanjenje
L'Annonciation

prezreti dejstva, da pri nas do danes še nismo imeli nobene prave sistematične umetnostne vzgoje, zato je kar razumljivo, da sodobnemu človeku umetnost sploh ni kulturna potreba, da hodi večkrat z zaprtimi očmi mimo nje. Precej podobno se v nekaterih ozirih godi tudi besedni umetnosti. Saj kažejo statistike javnih knjižnic, da recimo za razne pesniške zbirke ni skoraj nobenega povpraševanja in torej najbrž tudi zanimanja ne, če odštejemo vsiljeno občudovanje in če upoštevamo tudi to, da si tisti, ki se resno zanimajo, sami kupujejo knjige. Vendar so ljudje, ki imajo bogate knjižnice, ki kupijo sleherni novost, a brez določenega cilja in načrta, ne iz notranje potrebe po čitivu, kar tako, zaradi mode recimo. Še vedno razmeroma pičlo število pa je takih, ki jih vodi pri tem notranje razpoloženje in potreba po lepi knjigi, želja po uživanju umetnosti. Tudi dobiš ljudi, ki jih samo moda žene do nakupovanja slik; vse stene imajo polne slik, a kakšnih! Brez čuta za pravo umetnost. Vem po naključju za nekega zdravnika, ki je po čakalnici razobesil več slik. Sam mi je priznal, da se za umetnost ne zanima, da pa je te slike nakupil, ker so mu jih hodili ponujat vsiljivi diletanti. Zase ne rabi takih reči, a za čakalnico in za ljudi, ki tja hodijo, je dobro, če nekaj visi, da lahko opazujejo in si krajšajo čas. Na svojo pest odreka ljudem sleherni čut za umetnost. To so besede izobraženca, ki ima za seboj univerzo, pa so mu ušesa popolnoma gluha in oči slepe za umetnost. Sam brez umetniškega okusa skuša celo drugim dopovedati, da to ni nič, da ima sicer smisel za umetnost, ampak kaj bi s tako rečjo, saj ne nese obresti. Kdor z njim občuje in si tudi sam še ni na jasnem glede tega, se brž nalezne takega mnenja in to gre dalje. Zraven si pa razne plasti naših izobražencev še laste pravico, da umetnost kritizirajo s tiskano besedo. Zato je Cankar upravičeno dejal nekoč: Jakopič je naslikal svetnika, pa so zagnali glas, da je ta svetnik veliko bolj podoben kakemu ljubljanskemu fakinu kot svetniku. Tako imenovani izobraženci ne obiskujejo resnično kulturnih prireditev, ne bero novejšje literature, a o kulturi vedno kriče na vse grlo. Najbolj hudo pa je, če izjavljajo takšni ljudje, da moderna umetnost ni za ljudstvo. O nekem cerkvenem slikarju sem slišal resnično zgodbo, ki odločno nasprotuje takemu mnenju. Daleč proč od mestne civilizacije, nekje na deželi so se vaščani z župnikom dogovorili, naj bi se farna cerkev preslikala. Poklicali so slovečega umetnika, ki naj bi jim opravil to reč. Prišel je in se lotil dela. Prvi osnutki so kazali, da bo slikarju huda predla, če še kaj dolgo ostane v kraju. Prostovoljni darovi so se kar ustavili. Pa so prišli pogledat v cerkev, ko je bilo vse narejeno, in je nekaterim kar ušlo: »No, pa res nisem mislil, da bo tako lepo.« In drugi se je izrazil: »Kar domače je v cerkvi. Pa svetniki so kakor živi.« Župnik, ki se je na tihem že bal, kakšen bo konec te reči, je bil neki večer močno presenečen. Eden izmed nebotičnih faranov, ki se je prvi uprl, je mirno priznal, kako je po

Olaf Globočnik
Ljubljana

Portrait, olje
Portrait, tableau à l'huile

prvih osnutkih pričakoval, da bo vse skupaj navaden zmazek, in je dejal župniku: »Vidim, da sem se pošteno uredil. Tu imate za cerkev.« Takšno priznanje veš ceniti, če pomisliš, kako težko gre kmetu denar izpod palca.

Takole se ti odpre pogled in vidiš, kako je v preprostem, neskvajenem ljudstvu globoko, resnično hrepenenje po umetnosti. In kamorkoli greš, vidiš, koliko čuta za pravo lepoto je nasejanega po slovenski zemlji. Vsa okna kmetskih hiš so z rožami okrašena in še tako majhna ped zemlje kaže gospodarjev trud, da bi jo kar bolj mogoče ozaljšal. Na drugi strani začutiš, kako je umetnikovo življenje zares polno nesebičnih žrtev in trpljenja. Samo lepoti živi in utira nam nove ceste in steze v nepoznane svetove. In koliko mora imeti zaupanja v samega sebe, da ne omaga takoj iz početka. Zasmeha je deležen, zaničevanja in sovraštva in blede zavisti. Namesto da bi poučili ljudi, kako naj spremljajo umetnikovo delo, rajši lopnejo po njem. Saj je to veliko laže.

Prav tako se mi zdi, da neposrednemu uživanju umetnosti dosti škodujejo z učenjakarstvom prenatrpane umetnostno zgodovinske razprave, ki hočejo biti nekakšen uvod v umetnost. Saj niso in nikoli ne bodo, ker jih ljudje v splošnem ne bero. Ne gre namreč za pojem, bistvo in zgodovino umetnosti,

temveč izključno le za umetnino samo. Zato proč s teorijami, ki nosijo pečat diletantstva in učenjakarstva, ki povprečnemu laiku še razumljive niso in samo ubijajo veselje za neposredno uživanje umetnosti. Dober glasbenik ne bo prebil brez natančnega poznavanja not in drugih takšnih reči, toda človeku, ki glasbo samo uživa, vsega tega ni treba. Če umetnina sama, pa naj bo slika ali kip ali moderno zgrajena stavba, ni sama zase dovolj zgovorna, nima smisla, ljudem vsiljevati občudovanje. Če je res kaj na stvari, je vsekakor koristno, da se ljudje navajajo k pravilnemu opazovanju in gledanju. Seveda res preprosto in vsakomur umljivo znajo pisati o takih stvareh le resnični strokovnjaki, ki sami dobro razumejo in vedo, kaj hočejo. Kdor je za drevesom skrit, ne vidi gozda. Zavedati se namreč moramo, da je prvi in glavni namen umetnine, vzbuditi človeku neko določeno občutje. Zakaj umetnost ni drugega kot stopnjevano življenje. Umetnik jemlje iz sebe in oblikuje življenje, kakor se kaže njegovim očem. Za sprejemanje in zopetno doživljanje tega življenja pa ni človeku treba drugega, kakor da ima oči in srce, ki je željno lepote. Sčasoma bo sam spoznal in kakor skozi prosojno steklo videl značilne lastnosti, ki jih razodeva sleherni ustvarjajoči umetnik. Saj jih tudi ne more zatajiti, če je njegovo delo prava umetnina. Življenje in umetnost gresta vzporedno in je poslednja le odsev življenja. Prav tako bi v trenutku spoznal in občutil lepoto domače, narodne pesmi, pa če bi jo tudi slišal v najbolj oddaljenem delu sveta.

Zanimivo pa je, da so za širše sloje v splošnem bolj privlačne slike, ki jim je zunanji motiv kak dogodek, ali z eno besedo, umetnine s stvarno vsebino. Te se ljudem najbolj vtisnejo v spomin. Nasprotno pa tihožitje, ki predstavlja na primer vazo s cvetlicami, nima med občinstvom tako jakega odziva, ne glede na to, da lepota poljske rože, gledana skozi prizmo umetnikove duše, pride šele po njem upodobljena do vse veljave. »To imam sam doma,« ti poreče, če mu skušaš dopovedati, kako se ti zdi lepo. Kajpada velja to le v splošnem in so izjeme povsod.

Konservativnost, ki je več ali manj vsem prirojena, je tudi vzrok, da dostikrat mladi, še doraščajoči umetniški tvorcji ne najdejo tistega priznanja in razumevanja, ki bi ga prav za prav zaslužili. Vobče jih je le malo, ki bi v tem oziru dohajali čas. Celo pri ustvarjajočih umetnikih, ki jim je dano, da v svoji notranjosti neprestano prisluškujejo utripom novega, prihajajočega življenja, pride doba, ko vidijo, da se za njimi poraja nova umetnost z novim načinom gledanja in ustvarjanja. Njihova pot se bliža koncu. Umetnost je pač odsev življenja in v slehernem časovnem razdobju ima oblikujoča umetnost svoj poseben obraz. Vendar je pa ta izraz še tako sodobne umetnosti, če je res privrel iz dna globoke umetniške duše, vedno klasičen. Vsaka doba je borba za nove oblike in nov izraz, ki je najbolj primeren potrebam in čustvovanju sočasnega človeka. Zato je

tembolj umevno, da med ljudmi in mlado umetnostjo, ki se včasih morda res še sama bori z novimi oblikami, ni tistega prisrčnega odnosa, kot bi si ga prav za prav želeli.

V povojnih letih je velik razmah doživelo stvarstvo in malone enak napredek kaže tudi notranja oprema prostorov. Da ima ta panoga likovne umetnosti razmeroma dosti razumevanja med ljudmi, čeprav hodi po novih potih, je pač pripisati dejstvu, da na zunaj dosega mogočnejše učinke, da uvaja dosti praktičnih novosti, ki so pač pogoji za udobnejše življenje sodobnega človeka in pa da so naši arhitekti domačini, ki razumejo slovenskega duha.

Slikarstvo in kiparstvo teh lastnosti nimata. Pri njih gre le za goli umetniški užitek, ki zahteva vzgojo srca in oči. Omenil sem že, da je razmeroma majhnega zanimanja za ti dve panogi likovnih umetnosti v precejšnji meri kriva naša dosedanja vzgoja. Šole pač skrbne, da človek dobi primerno izobrazbo za opravljanje praktičnih poklicev, podpirajo ga v boju za življenjski obstanek, ne gojijo pa v njem smisla za čisto umetnost. Kratko in malo ne čutijo te potrebe. Res je, da nismo vsi ljudje enako sprejemljivi in dovzetni za lepoto, a navajanje k pravilnemu opazovanju umetniških del bi brez dvoma ustvarilo zanje tudi več resničnega zanimanja. S tako vzgojo pa je treba začeti že pri otroku. Veliko bolj koristno bi bilo, če bi šolska mladina pod skrbnim vodstvom redno obiskovala lepe umetniške razstave kakor pa cirkus, ki ima tudi s prirodoslovnim poukom le malo ali nič zveze. Drugod že dolgo delajo tako in z uspehom. V času, ki se z vsemi silami žene za sadovi civilizacije, bi bilo to za mladega človeka velika kulturna pridobitev. Stopal bi z lepšim in širšim obzorjem v življenje. Seveda je za tak pouk treba imeti veliko ljubezni in umevanja za predmet. Saj glasbe tudi ne more poučevati človek, ki sam nima posluha. In učitelj, ki bo pri jezikovnem pouku gonil samo slovnico, bo zaman iskal vnetih učencev. Pot otroka in začetnika sploh gre od pravljič do pesmi in povesti in resnega čtiva. Slike ali kakršnikoli umetniški liki, ki ponazarjajo kak dogodek in imajo nekako pripoveden značaj, se bodo preprostem, neizobraženemu opazovalcu najprej priljubile. Saj ljudje iz večine tudi rajši bero povesti nego pesmi. Šele potem, ko dojame stvarno vsebino umetnine, ki je pač vselej oblačilo neke misli, bo na njej opazoval svetlobo in senco in barvo. In kakor so v naravi stvari, ki tako rekoč ničesar ne pomenijo, recimo rože, a jih vendar gledamo z užitkom, ker so pač lepe, tako ima laik polagoma smisel tudi za tako zvano tihožitje, ki ga je po svoje, ne pa nasilno oblikoval ali upodobil umetnik. In ko se mu nazadnje porodi slutnja, da je za vsem tem, kar v umetnini vidi, še nekaj drugega, kar lahko samo čuti in je to tudi glavno, tedaj je resnično zajel lepoto umetnine. In taka vaja v pravilnem gledanju na umetnost in njene pojave je sodobnemu umetniško nešolanemu laiku najbolj potrebna.

ORIGINALNA MAPA ZA I.-II. LETNIK „ARHITEKTURE“
se naroča v upravi revije, Ljubljana, Gajeva ul. 9,
po Din 20— za letnik (s poštino vred)

Originalna

Terrabona

suha žbuka
za fasade

upotrebljava se
danas najviše u
savremenoj
arhitekturi

Proizvodi

Samoborka d. d. - Zagreb

„RUDE IN KOVINE“ d. d.

LJUBLJANA, Masarykova cesta 12

Glavno zastopstvo CINKARNE D. D. CELJE

Cinkovo belilo „Briljant“

En gros: **cinkova pločevina, pocinkana železna pločevina:** surovi in rafinirani cink, cinkov prah, »Cinkopon«, žveplena kislina, svinec, svinčena pločevina, **kositer** v kladah in palicah, kositer za spajanje v palicah, antimon, aluminij, baker, zvonovina, razne barve, kovine l. t. d., šamotni material

Kupuje: starcink po najugodnejših dnevnihih cenah, odpadke drugih kovin l. t. d.

Brzjavke: Rude Ljubljana. Telef. int. 2727, 2827

Albert Špeletič s o b n o slikarstvo

Ljubljana, Emonska 25. Tel. 3175

Cene konkurenčne

Proizvođači predmeta umetničkog

obrt koji žele svoje proizvode prodavati u Beogradu, neka izvole saopštiti svoj naslov uz kratak program svojega rada

»PROPAGANDI« d. d.,

pređe Jugoslovensko Rudolf Mosse d. d.,
Beograd, pošt. fah 409 pod: »Zajednica 302«

HIGIJENSKE VENTILACIJE

i zračno grijanje za kavane, restauracije, kina, buffete, plesne dvorane itd. projektuje i izvađa

»Ventilator«, Ing. P. KOPORČIĆ - Zagreb
Dolac 9

Litografija Offsetisk

Z DIREKTNIM
FOTOKEMIČNIM
KOPIRANJEM NUDI LE

**JUGOSLOVANSKA
TISKARNA V LJUBLJANI**